

De Zaanse Peter Henk Steenhuis Agora

De Zaanse Agora

Peter Henk Steenhuis

Inhoudsopgave

Voorwoord

Het college van bestuur van Agora	7
Taco Keulen en Rien Spies	

Inleiding

Erno Eskens en Gerard van Stralen	9
-----------------------------------	---

De privésfeer

Judith Koelemeijer	<i>Een beeld van solidariteit</i>	21
Susan Prins	<i>Opvoeden? Makkelijk, dacht ik</i>	30

Religie

Freek de Jonge	<i>Adem voor de geest</i>	37
Sjaak Visser	<i>'Doe mee,' zei ik, 'en beleef het'</i>	42
Leerlingen over de Passion		47
Nienke Hansen	<i>Verhalen spreken</i>	49

De private sfeer

Bart Nieuwenhuijs	<i>Laat kinderen kennismaken met beroepen en ambachten</i>	57
Hiltje Snijder	<i>Creativiteit ontwikkel je niet met alleen rekenen en taal</i>	63

Sport

Mike Terpstra	<i>Sport: meer dan vrije tijd</i>	69
Inge de Jong	<i>Niet zomaar omver te blazen</i>	76
Joost Breetvelt	<i>Sporten is de basis voor zelfvertrouwen</i>	83
Leerlingen over sport		85

De publieke sfeer

Jan Hovers	<i>Een museum leert je de vraag stellen: wat is mijn plaats in deze wereld?</i>	91
Chantal van Gelderen	<i>Onderwijs vol burgerschap</i>	97

Kunst

Joost van den Toorn	<i>Kunst maakt flexibel</i>	105
Mariëtte Schreuder	<i>Domme vragen bestaan niet</i>	114
Leerlingen over kunst		119

De politieke sfeer

Geke Faber	<i>Les in polderen</i>	125
Natasja Groothuismink	<i>Kinderen moeten leren belangen tegen elkaar af te wegen</i>	131

Filosofie en wetenschap

Marli Huijjer	<i>Leren leren</i>	137
Carlita Koningstein	<i>Verwondering is het begin van wijsheid</i>	148
Sabine Jansma en leer- lingen Kangoeroeklas	<i>Ik ben nu aan het werk met windenergie, dat is het makkelijkst</i>	153

Nawoord

Projectleiding bildung: de Zaanse Agora Anneke Bax en Marja Bruinsma	<i>Steek de agora over</i>	159
---	----------------------------	-----

Zaanse Agora auteurspagina

Anneke Bax is bestuurscoördinator van het Samenwerkingsverband Primair Onderwijs Zaanstreek / Agora en adviseur Passend Onderwijs. Daarnaast is zij werkzaam als hogeschooldocent en studietoelichting van de opleiding Master Special Educational Needs bij het Seminarium voor Orthopedagogiek van de Faculteit Educatie van de Hogeschool Utrecht. Diversiteit, participatie, inclusie en bildung zijn kernthema's in haar werk.

Marja Bruinsma is beleidsadviseur onderwijs Breed en projectleider bij Stichting Agora in de Zaanstreek. Zij is onder meer verantwoordelijk voor de beleidsterreinen ouderbetrokkenheid, IKC ontwikkeling, onderwijsachterstanden en bildung. Als leraar, (interim-) directeur, adviseur en teamcoach leerde zij het primair onderwijs in al zijn facetten kennen.

Erno Eskens is programmadirecteur en uitgever bij de Internationale School voor Wijsbegeerte in Leusden. Hij studeerde filosofie en politicologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. In 1992 was hij betrokken bij de oprichting van *Filosofie Magazine*, het tijdschrift waarvan hij later hoofdredacteur werd. Samen met onder andere René Gude en Gerard van Stralen ontwierp hij het bildungsagoramodel. Eskens schreef meerdere boeken, waaronder *Filosofische reisgids voor Nederland en Vlaanderen* (uitgeverij Contact, 2000), *Democratie voor dieren* (uitgeverij Contact,

2009) en *Een beestachtige geschiedenis van de filosofie* (ISVW Uitgevers, 2015).

Gerard van Stralen studeerde sociologie en futurologie. Hij werkte meer dan veertig jaar in het onderwijs in diverse functies en onderwijstypen, onder andere als docent cultureel-maatschappelijke vorming en maatschappijleer in de Pabo en het mbo, en als directeur van het Seminarium voor Orthopedagogiek van de Hogeschool Utrecht. Daarnaast vervulde hij bestuurlijke functies binnen de PvdA en de AOb en was hij schoolbestuurder. Tegenwoordig is hij onderwijsadviseur, publicist bildung en uitgever. Van Stralen is initiatiefnemer van het project bildung, wat onder meer leidde tot het succesvolle boek *...En denken! Bildung voor leraren* (ISVW Uitgevers, 2012).

Peter Henk Steenhuis studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Sinds 1994 werkt hij bij Trouw als eindredacteur, plaatsvervangend chef kunst en filosofie-redacteur. Hij publiceerde over de taalontwikkeling van zijn oudste zoon en over kunst en filosofie. Zijn boeken *Filosofie van het kijken* en *Denken over dichten* kwamen op de shortlist van de Socrates Wisselbeker. In 2011 maakte hij met documentairemaker Marcel Prins *Andere Achterhuizen. Verhalen van Joodse onderduikers*. Van de Amerikaanse vertaling zijn inmiddels ruim 125.000 exemplaren verkocht.

Speciale dank aan:

René Gude was filosofieleraar en oud-directeur van de Internationale School voor Wijsbegeerte. Gude maakte filosofie voor een breed publiek toegankelijk. In de eerste plaats door zijn werk als filosofieleraar bij de ISVW en verder als schrijver van *Kleine geschiedenis van de filosofie* (met Daan Roovers), *Stand-up filosoof* (met Wilma de Rek), *'Sterven is doodeenvoudig, iedereen kan het'* (met Wim Brands) en *'Ik blijf nog even kletsen'* (met Rosan Hollak). In 2015 bracht ISVW Uitgevers een citatenboek van René Gude uit, *Zinvolle volzinnen*.

Voorwoord

Agora, de marktplaats voor het leven

Dit boek heet “De” Zaanse Agora . Nu wil het toeval (of is het geen toeval?) dat onze scholengroep ook Agora heet. In ieder geval vertelt dit boek het verhaal over de plek waar mensen elkaar ontmoeten, met en van elkaar leren, het plein dat we oversteken om de wereld te leren kennen, de ander te ervaren en waar we gevormd kunnen worden. De school behoort bij uitstek de plaats te zijn waar we het leven kunnen oefenen, veilig en met de mogelijkheid om fouten te kunnen maken. Het is de plek waar de ontmoeting tussen volwassenen en kinderen, tussen leraar en leerling en tussen kinderen onderling plaatsvindt. Kinderen leren overal en zij worden daarbij geholpen door alle technische voorzieningen die je maar kunt bedenken. Alleen op de school is die bijzondere ontmoeting te realiseren. Dit boek gaat daarom niet alleen over de scholen van Agora, maar over alle scholen. Scholen zijn er altijd geweest en zullen er altijd blijven. Ze passen zich in de tijd in vorm en inhoud aan en blijven de leerling uitdagen en inspireren. Scholen prikkelen de nieuwsgierigheid – de behoefte om te ontdekken – en zorgen voor ontmoeting.

In dit boek komen veel mensen aan het woord. Allemaal hebben ze iets te vertellen, iets te delen waar we van kunnen leren. Het verhaal is het oudste en krachtigste leermiddel in de school. De school is de plek waar verhalen verteld moeten worden, omdat verhalen inzicht geven in de complexiteit van het leven en ons leren hoe we ons tot die wereld moeten verhouden. Het in dit boek beschreven bildungsagoramodel biedt onder meer houvast aan hoe we dit laatste kunnen doen. Dit boek gaat over bildung. Dit woord wordt veel gebruikt de laatste tijd. Te pas en te onpas, waardoor het zijn kracht

dreigt te verliezen. We moeten het daarom spaarzaam gebruiken. We zullen weer moeten nadenken over de bedoeling van het onderwijs. We zullen ontdekken dat het om meer gaat dan alleen het behalen van een diploma en het worden van een goed burger. Als Bildung iets van die ontdekking in zich heeft, dan zou dat al heel mooi zijn.

We hopen dat dit boek zal bijdragen tot de herontdekking van de bedoeling van het mooie onderwijs.

Taco Keulen en Rien Spies,
College van bestuur van Agora

Inleiding

Je hoeft niet veel fantasie te hebben om te voorspellen dat Zaanstad er over 20 of 50 jaar heel anders uit zal zien. De huizen zijn anders ingericht, er heersen andere normen, de techniek is overal doorgedrongen en wellicht is het werk er alleen voorbehouden aan een onderlaag van managers; mensen die zich niet wisten te bevrijden van het *nine-to-five*-regime dat arbeiders eeuwenlang gevangen hield en nu alleen die *losers* treft die men vroeger ‘hoger opgeleiden’ noemde. Maar misschien is ook wel het tegenovergestelde gebeurd: misschien is de rol van technologie teruggedrongen onder druk van een anti-technologische beweging die volgde op de desecularisatie van Europa en die werd aangejaagd door het Werk-Voor-Allen-Actiefront. Hoe het ook zij, de kans is groot dat we Zaanstad over enkele decennia nauwelijks terug zullen kennen. Natuurlijk, de Zaanse molens zullen er nog staan, de Zaan zelf zal nog altijd traag stromen, maar het zal een wereld zijn die wij ons nauwelijks kunnen voorstellen.

Wie de ontstaansgeschiedenis van de mens bekijkt, ziet dat de ontwikkelingen steeds sneller gaan. Het duurde millennia voordat de landbouw werd uitgevonden, het duurde tienduizenden jaren voordat de steden ontstonden, het duurde eeuwen voor de landen zich vormden, het duurde tientallen jaren om de voedselproductie te verdubbelen en het duurde slecht enkele jaren om de computer in ieder huishouden te krijgen. Onze sociale media hebben al bijna de snelheid van het licht en net zo snel gaan de ontwikkelingen in de wetenschap, de economie, de techniek en de politiek.

Hoe kunnen we kinderen opleiden voor deze steeds snellere wereld? We neigen ertoe de vraag te negeren. Het zoeken van een antwoord duurt langer dan de ontwikkeling zelf, met als gevolg dat de toekomst als een zwart gat wordt ervaren dat ons over niet al te lange tijd zal opslokken.

‘Onderwijs,’ zegt de Duitse filosoof Peter Sloterdijk, ‘moet opleiden voor een wereld die er nog niet is.’ Het moet opleiden om niet willoos opgeslokt te worden door de ontwikkelingen. Maar hoe doe je dat? René Gude, de in

2015 overleden Denker des Vaderlands en oud-directeur van de Internationale School voor Wijsbegeerte, heeft zich over deze vraag gebogen. Hij kwam tot de conclusie dat dit voorbereiden op de onbekende toekomst iets anders vereist dan leren lezen, schrijven en rekenen alleen. Natuurlijk, deze vakken zijn nodig in ieder onderwijssysteem, maar ze volstaan niet. Je redt het niet met lezen, schrijven en rekenen alleen. Er moet iets aan het rijtje worden toegevoegd: en denken.

Bildungsagoramodel

Natuurlijk is het verstandig dat kinderen vakken en ambachten leren, maar wel in het besef dat de beroepen waarvoor we ze opleiden straks misschien niet meer bestaan. Het zou toch aardig zijn als de mensen die wij opleiden straks zelf kunnen bedenken wat ze dan met hun leven moeten. Dat vereist wat denkvaardigheden en wat wereldse handigheid. Je moet je makkelijk door de snel veranderende wereld kunnen bewegen, zonder direct uit het lood geslagen te zijn door de veranderingen. Dat vereist dat je je karakter en persoonlijkheid hebt ontwikkeld en dat je wat denkvaardigheden hebt aangeleerd waardoor je die snel veranderende wereld toch begrijpt. Die zaken hangen samen: wie geleerd heeft om goed over zichzelf en de wereld te denken, die heeft iets van een persoonlijkheid en een karakter om op terug te vallen. Omgekeerd helpen persoonlijkheid en karakter je om je eigen weg te vinden in het leven.

Wat kan het onderwijs hieraan bijdragen is de vraag. Is er iets constants te vinden in deze snel veranderende wereld waar we iets aan hebben in het onderwijs? René Gude, Erno Eskens en Gerard van Stralen hebben hierop een antwoord gevonden met het ontwikkelen van het bildungsagoramodel. Zij vroegen zich af: is er iets essentieels te vinden in de 'wereld die er nog niet is' waar we de kinderen nu al op kunnen voorbereiden? Wel, niemand kan in de toekomst kijken, maar een paar zaken lijken goed bestand te zijn tegen de tijd. Religie is daar één van. Religies komen en gaan, maar er lijkt altijd iets van religie te zijn. Misschien kunnen we kinderen dus alvast kennis laten maken met de diverse wereld van de religie. Sport en spel is ook zo iets. Wat voor spelletjes we over 20 jaar spelen weten we niet, maar *dat* we ze spelen, dat lijkt wel vast te staan. Kunst zal er ook altijd wel zijn. Het was er immers al in de prehistorie. De eerste grottekeningen zagen er heel anders uit dan de moderne kunst die nu in het Stedelijk

hangt, maar toch, er was, is en zal altijd wel iets van kunst zijn; er zal altijd iets zijn waarmee we ons voorstellingsvermogen trainen, of het nou een opera, een theaterstuk of een streetdance is. Met deze veelzijdige kunst kunnen we kinderen ook alvast kennis laten maken. Tot slot zullen er altijd plekken zijn waar wetenschap en filosofie worden gedoceerd. Scholen, academies, noem maar op. Ze zijn er altijd geweest en zullen er waarschijnlijk altijd zijn.

‘Onderwijs,’ zegt de Duitse filosoof Peter Sloterdijk, ‘moet opleiden voor een wereld die er nog niet is.’

In welke stad ter wereld je ook bent, in welke tijd ook, je zult altijd tempels, stadions, theaters en scholen tegenkomen. Wat er in deze gebouwen gebeurt, kan verschillen per tijdperk, maar de gebouwen zelf zullen er zijn, fraai gegroepeerd rond het centrale plein van de stad: de agora. Rond datzelfde stadscentrum zullen we ook altijd die vier andere gebouwen aantreffen waarvoor wij kinderen nu al moeten opleiden: privéwoningen, private bedrijfsgebouwen, publieke gebouwen en politieke gebouwen. De wereld mag sterk veranderen, maar deze gebouwen lijken behoorlijk constant te zijn: je vindt ze 5000 jaar voor Christus in de nu Turkse nederzetting Catalhöyük, je vindt ze in het Middeleeuwse Parijs, in het tegenwoordige Johannesburg en Vladivostok en, omdat ze zo duurzaam zijn, waarschijnlijk ook in het Zaanstad van de toekomst.

Als je weet dat er in de toekomst waarschijnlijk vier trainingsgebouwen zijn (tempels, kunstinstellingen, sportfaciliteiten en scholen) en vier levensgebouwen (privéwoningen, private gebouwen, publieke gebouwen en politieke gebouwen), dan is het wel zo aardig om de jeugd voor te bereiden op het leven in deze gebouwen, die op hun beurt in de ecosfeer staan. En het is wel zo aardig om kinderen voor te bereiden op een leven in deze gebouwen, in die kwetsbare ecosfeer.

Onderwijs moet voorbereiden op een wereld die er nog niet is. Hoe doe je dat? *Trouw*-journalist en auteur Peter Henk Steenhuis interviewde bekende Nederlanders, Zaankanters, leraren en leerlingen. Steenhuis neemt daarbij *bildung* en het zogenaamde *bildungsagoramodel* als uitgangspunt. De wereld verandert razendsnel, maar het aantal sferen waarin we ons bewegen, blijft door de eeuwen heen min of meer constant. Wellicht kunnen we in de acht sferen van het model – privé, privaat, publiek, politiek, religie, sport, kunst en filosofie – aanknopingspunten vinden voor toekomstgericht onderwijs.

Vanuit elke sfeer geven bekende Nederlanders en Zaankanters hun visie op *bildung*, onder wie schrijfster Judith Koelemeijer, cabaretier Freek de Jonge, beeldhouwer Joost van den Toorn, wielrenner Mike Terpstra, burgemeester Geke Faber, restaurateur Bart Nieuwenhuijs en de directeur van het Zaans Museum, Jan Hovers. Denker des Vaderlands Marli Huijjer diept het begrip *bildung* verder uit.

Samenstelling en redactie:
Anneke Bax, Marja Bruinsma,
Erno Eskens en Gerard van Stralen.

